

Kur'an-ı Kerim'de Aile Yapısı

MANSUR TEYFUROV*

Öz: İnsanlık tarihinde aile her zaman önemli yere sahip olmuş ve insanların toplum haline gelmesine sebep olmuştur. Tarihe baktığımızda görürüz ki, ilk toplum aileden meydana gelmiştir. Kuran-ı Kerim bu konuya temas ederek ilk yaratılan insanın aile şeklinde yaşadığını bildirmiştir. Şüphesiz, insanlığın temeli ailedir. Çünkü insanın temel özellikleri ailede oluşmaya başlar. Ülkemizde bu konuda yapılan çalışmaların sınırlılığını dikkate alarak detaylı bir şekilde Kuran-ı Kerimdeki aile ile ilgili konuların araştırılarak sosyal yönden yazılmasına ihtiyaç olduğu kanaatindeyim. Çünkü modern zamanımızda karşılaştığımız en büyük sorunlardan biri de ailelerin çöküntüye uğramasıdır. Aynı zamanda şahit oluyoruz ki, birçok aile, İslam'ın ailenin nasıl kurulacağı hakkında ki bilgilerden yoksun kalarak boşanmalara sebep olmaktadır. Buna göre de aile ile ilgili bilgileri öğrenerek Kuran-ı Kerime ve Peygamberimiz'in (s.a.s.) sünnetine uygun şekilde aile kurmak ve toplum için temiz bir nesil yetiştirmek her bir Müslümanın asli vazifesidir.

Anahtar Kelimeler: Kuran-ı Kerim, aile, anne, baba, çocuk.

* Dokt. Öğr. | Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Programı

Family Structure in Holy Quran

MANSUR TEYFUROV

Abstract: Family has a very important place in the human history. It causes of becoming the people society. As we look at the history, the first society consists of family. This subject refers in Holy Quran. The first human lives like a family. By all means the human's basic is family. Because the human's basic features start to consist of the family. The study which takes place with this subject in our country has a limited function. I think the family subject should search on the Holy Quran and should write with their social way. Because in our modern cycle, the family's disappearing is the biggest problem. At that time, we witness to this thing; lots of family has no idea about 'how a family is built'. For this reason lots of people get divorced. Because of this people should learn to build the family by learning the family rules in the Holy Quran and our Prophet Muhammad. A Muslim's essential duty is training a neat child for the society.

Keywords: Holy Quran, family, mother, father, child.

Giriş: Kur'an'da Aile Kavramı

Kur'an-ı Kerimde birçok gruptan bahsediliyor. Bu gruplardan birini ifade eden "ehl" kelimesi Kur'an'da 127 yerde bizzat geçmektedir. Yine Kur'an'da 25 yerde ise "ehl" kelimesinin manasını ifade eden kelimelerden istifade olunmuştur. Ünsiyet etmek, yabancı olmamak ve yaklaşmak manalarına gelen bu kelime, ıstılahta, nispet edildiği anlayışa göre farklı manalar ifade ediyor. Ehl kelimesi Kur'an'da daha çok kan bağına dayanan bir yakınlığı ifade etmek için kullanılmaktadır. "Aile" ve "halk" manalarına gelen "ehl" sözcüğü aynı zamanda ortak bir din, ırk ve mesleğe sahip olan insanları da ifade ediyor. Kelimenin bu manaları bizim konumuzla ilgili olmakla birlikte, içerisinde olan aile ifadesi konumuz itibariyle bizi diğerlerine göre daha çok ilgilendiriyor. Kur'an'a göre ilk sosyal birlik ailedir.¹ Farklı sosyal gruplar ailenin değişik birleşme ve sıralanmasından (tayfa, kabile, ümmet, millet vs.) ortaya çıkmıştır.²

Kur'an-ı Kerime göre insanlar tarafından kurulan ilk sosyal gruplaşma aile şeklinde olmuştur.³ Çünkü karı koca ve çocuklardan meydana gelen aile örneğini ilk defa ilk insan Hz. Âdem (a.s), eşi Havva ve çocuklarında görüyoruz. Kur'an-ı Kerim sosyal birliğin en üstün ve sağlam yönü ile sevgi, merhamet, iyilik, dayanma, yardımlaşma, doğruluk, insaf ve Allah korkusunu izleyerek aile yapısı ile ayakta tutulmasını hedeflemektedir. Çünkü sosyal hayatın bütün unsurları ondan çıkıyor.⁴ Kur'an ve sünnete göre aile kesinlikle dikkat edilmesi gereken, her bir üyesiyle bir fonksiyon icra eden, toplumu ayakta tutan kurumdur. İslam dini, aileyi Kur'an ve sünnetin telkinleriyle bireyler arasında dini bir bağ kurmuş ve yüksek bir temele oturtmuştur.⁵ Kur'an-ı Kerimi incelediğimizde onun aileye ne kadar önem verdiğinin, toplumda sosyal kaynaşmanın oluşması için aileye yüklediği vazifenin şahidi oluyoruz.

¹ Nisa, 4/1.

² Firuzabadi, Ebu't-Tahir Meeddüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed, *Kamusul-Mubit*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1986, s. 963.

³ Nisa, 4/1.

⁴ Kırca, Celal, "Kur'ana Göre Ailenin Psikolojik Temelleri", *Diyanet İlmî Dergi*, 2, 1991, s. 40-41.

⁵ Doğan, Metin, *Kur'an, Peygamber ve Toplum*, Konya, 2003, s. 56.

1. Kur'an-ı Kerime Göre Ailenin Amacı ve Toplumdaki Yeri

Aile karı koca ve çocuklarla birlikte gündelik hayatın streslerinden uzak sevgi, şefkat, merhamet, refah ve mutluluk gibi manevi duyguların yaşandığı bir mekândır. Nitekim Kur'an-ı Kerim ailenin bu ruhi yönüne temas etmiştir: “Sizin için onlarla ünsiyet edesiniz diye, kendi cinsinizden zevceler yaratması, aranızda (dostluk) sevgi ve merhamet yaratması da Onun kudret alametlerindedir.”⁶ Yüce yaradan insanı tek cins olarak değil de çift ve bazı yönleri ile farklı yaratmıştır ki, birbirine her yönden, yani fiziki ve psikoloji olarak faydalı olsunlar.⁷ Allah bu ayette geçen “*kendi cinsinizden*” ifadesi yani, aynı maddeden kadın yarattık ki, size arkadaşlık etsinler. Sonra bunun devamında deniyor ki, “Onda rahatlık bulmanız için”, yani, bununla Havva annemiz kastedilmiştir.⁸ Ayette geçen “rahmet” kelimesi erkekler ve kadınlar arasındaki ünsiyetin ve muhabbetin tezahürüdür. “Yine onun kudret alametlerindedir” ifadesi Allah'ın yüceliğini gösteren işaretlerdendir ki, kendinizden aynı sizin gibi insan, cinsinden olan zevceleri kendileri ile kaynaşsınız diye yaratmıştır.⁹ Çünkü ünsiyet kaynaşmaya, ihtilaf ise ayrılmaya sebep olur. Bununla beraber ayette kastedilen bu ünsiyet ve kaynaşma sadece zevceler arasında değil, genel olarak bütün insanlar arasında yaratılmıştır. “Şüphesiz onda ” ifadesinde yani, kendinizden zevceler yaratıp aranızda ülfet ve sevgi koymakta Allah'ın kudretine işaretler vardır.¹⁰

Bununla beraber hikmet sahibi olan Allah (c.c.) yaratılışın ta başlangıcından sonra her iki cinste de beraber özellikler yaratmıştır. Bu hadise insan aklının ulaşamayacağı bir alandır.¹¹ Yüz yıllardan bu yana, milyonlarca insanın dünyaya gelişindeki düzen asla tesadüfi değil, bir-

⁶ Rum, 30/21.

⁷ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Zafer Matbaası, İstanbul, 1996, VI, 265.

⁸ Razi, Fahrreddin Muhammed bin Ömer bin Hüseyin bin Hüseyin bin Ali et-Teymi el-Bekri, *Tefsiru'l-Kebir (Mefatibu'l-Gayb)*, çev. Suat Yıldırım - Lütfullah Cebeci - Sadık Kılıç - Sadık Doğru, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990, XVI, 159.

⁹ Ebu'l-Fida İsmail İmadu'd-Din ibn Ömer ibn Kesir İbn Davud ibn Kesir el-Dımaşki el-Kureşî, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Mektebetül-Minar, Ürdün, 1990, III, 401.

¹⁰ Sabuni, Muhammed Ali, *Sefvatu't-Tefasir*, Daru'l-Kur'ani'l-Kerim, Beyrut, 1981, II, 476.

¹¹ Yazır, *a.g.e.*, VI, 266.

çok ilahların ortak olarak katıldığı iradeden de meydana gelmemiştir. Bu da sadece yaratıcının, bir tek hikmet sahibi olduğunu, başlangıçta sonsuz hikmeti ve kudreti ile mükemmel bir kadın ile kocası planı nizamladığını ve daha sonra bu mükemmel plana göre belli ölçülerde, ayrı-ayrı insanlık hususiyetlerine sahip olan sayısız-hesapsız kadın ve erkeğin dünyaya gelmesi için olağan üstü bir intizam kurduğunu gösterir.¹² Eğer Allah'ın meşru kıldığı aile müessesesi olmasaydı toplum hiç bir üstünlük, asalet, şeref ve soyu olmayan çocuklarla dolup taşarak birbirlerine karışırldı. Bu durum da fazilet ölçülerindeki ahlak bozulur, bozgunculuk çoğalır ve her şey mubah sayılırdı.¹³

İnsan yalnızlıktan sonra ailesi ile beraber yaşamının hazzını, zorluk ve stresten sonra huzurlu bir ortamda yaşamının zevkini, yorgun bir çalışmadan sonra ise karşılıklı sevgi ve saygının tadını alır. Böyle aile her zaman rahatlık ve mutluluk ocağı olur. Böyle bir aile ortamında herkesin kalbinde taşıdığı sırları, onu meşgul eden problemleri, hiç kimseye anlatamadığı gizli şeyleri güvenerek ve huzur içerisinde birbirine söyleme imkânı olur.¹⁴ Böyle bir durumda aile, psikolojik doyumun ortaya çıktığı bir yuva olmakla beraber mensuplarının korunduğu ve fiziki sığınacak temin eden kurumdur. Aile, aynı zamanda kadın ve erkeğin fiziki ihtiyaçların helal yoldan karşılandığı bir müessesedir. Aileyi meydana getiren fertler sevgi, saygı ve güvenle birbirlerine bağlanmalıdırlar. Bunlar, ailenin devam etmesini temin eden psikoloji ve ahlaki unsurlardır.¹⁵

Ailenin kuruluş amaçlarından biri de ahlaki bozgunluğu engellemek ve toplumu sağlam bir ahlaki ilişkilere uygun olarak yetiştirmektir.¹⁶ Bu sosyal huzuru korumak için Hz. Peygamber (s.a.s) gençleri evliliğe teşvik ederek şöyle buyurmuştur:

Ey gençler! Sizden kimin evlenmeğe gücü yeterse derhal evlensin. Çünkü gerçekten evlilik gözü harama karşı daha çok engelleyici, namus ve iffeti daha çok koruyucudur. Kimin de evlenmeye gücü yetmezse, oruç tutsun;

¹² Mevdudi, Ebu'l-Ala, *Tefhimü'l-Kur'an*, çev. Muhammed Han Kayani - Yusuf Karaca - İsmail Bosnalı, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996, IV, 293.

¹³ Ulvan, Abdullah Nasuh, *İslam'da Aile Eğitimi*, Kombassan, Konya, 1994, I, 41.

¹⁴ Mevdudi, *a.g.e.*, IV, 293.

¹⁵ Doğan, *a.g.e.*, 58.

¹⁶ Ulvan, *a.g.e.*, I, 40.

çünkü oruç şehveti kesicidir.”¹⁷ Kur’an’da ise şöyle buyruluyor: “Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ile bir kadından yarattık. Birbirinizi tanıyasınız diye sizi millet ve kabilelere ayırdık.”¹⁸

İslam âlimleri insanlığın çoğalma yolu ile yaşaya bileceği hakikatinden hareket ederek evlenme yolu ile de insan soyunun devamı için fertlerin bunu tatbik etme zorunda olduklarını bildirmişler.¹⁹ Aslında aile kurmanın temel amacı cinsi haz değildir. Ailenin asıl amacı çocuk yetiştirmek olup, insan doğasında mevcut olan karşı cins meylliyi ise bir vasıta olarak kullanır. Ancak çocuk dünyaya getirmekle ailenin görevi bitmiş sayılmaz. Çünkü her türlü zihni ve ahlaki bakımdan sağlam ve düzenli bir şekilde toplumun kurulmasında ailenin büyük rolü vardır.²⁰ Bu değerlerin mevcut olması için bir arkadaşla sadece cinsi duygularla bir araya gelmek yetmiyor. Gerçek saygı ve samimiyet ancak ebedi arkadaşlık ilişkisi ile mümkündür. Buradan da anlaşılıyor ki, ailenin iki temel sahası olan karı koca arasındaki sevgi iki çeşittir. Birincisi hakiki ve samimi, diğeri maddi ve cinsi hissiyattır.²¹ İslam dini birinci çeşit sevginin meydana gelmesi için birçok tedbirler almıştır. Hz. Peygamberin (s.a.s.) evlenmek isteyen birine eş seçerken dediği: “Dindar olanını seç ki, mutlu olasın”²² sözü de bu tedbirlerin esasını teşkil etmektedir. Sonuç olarak karı koca arasındaki güçlü ilişki ve muhabbet yalnız dünyevi hayatın ihtiyacından kaynaklanmıyor. Başka bir ifade ile bir kadın sadece dünya hayatı için eşi ile birlikte olmuyor. Bu iki eş arasındaki beraberlik ahirette de ebedi bir saadetle devam ediyor.²³

İnsanın temel özellikleri ailede şekillenmektedir. Buna göre de aile küçük toplum konumundadır. Hatta aile sadece insanlığın değil, aynı zamanda medeniyetin ilk kaynağı sayılır. Hiç kimse aile dendiğinde iki insanın sırf cinsi arzularla birleşmesi ve bunun neticesinde birçok biyolojik hadiselerin meydana gelmesini düşünmemelidir. Çünkü milattan önceki dönemlerde bile insanlar, bu günkü aile kurumu şek-

¹⁷ Buhari, *Nikah*, 5066.

¹⁸ Hucurat, 49/13.

¹⁹ Sabuni, *a.g.e.*, III, 236.

²⁰ Yazır, *a.g.e.*, VII, 193.

²¹ Mevdudî, *a.g.e.*, V, 456.

²² Buhari, *Nikah*, 15.

²³ Tabersî, Ebu'l-Ala Fezl b. Hasan b. Fezl, *Mecmau'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997, VI, 128.

linde olduğu için cinsi münasebet tek hedef olmamaktadır.²⁴ Aile, halkı yenileyen, milli medeniyeti nakleden, çocukları topluma kazandıran, iktisadi, biyolojik ve psikolojik doyum görevini yerine getiren kurumdur. Ailenin temeli ve özellikleri sosyal değişikliklere paralel olarak değişiyor. Değişmeyen ve durgun bir aileden bahsetmek mümkün değildir. Zamanla ailenin kuruluşunda, fertlerin sayısında ve vazifelerinde değişiklikler olmuştur. Hatta aynı toplumda köy ve şehirlerde yaşayan aileler arasında farklılıklar olmuştur. Gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda aile kuruluşları da farklıdır. Modern toplumlarda ise geleneksel aileden küçük aileye geçiş gözlemlenmektedir.²⁵ İnsan ile toplum arasında benzerliğin olduğunu söyleyen Le Play'a göre toplumda en küçük kurum ailedir. Aile sağlamsa, toplum da sağlam olur. Fizik için atom, biyoloji için hücre ne ise sosyoloji için de aile odur.²⁶

Ailenin sağlam hale gelmesi iki temel esasa dayanmaktadır. Birincisi yapılan emeğin karşılığının normal şekilde alınması, ikincisi de ailenin toplum düzenine bağlı olmasıdır.²⁷ Ruhun rahatlık ve huzur bulması için bir kadınla bir erkeğin bir araya gelerek aile kurmaları gerekmektedir. Çünkü kadın olsun, erkek olsun tam manasıyla kendikendilerine yeterli değildir. Her birinin kendine has bir eksik yönleri vardır. Bu eksik yönlerin tamamlanması için her ikisinin bir yerde aile kurmaları lazımdır. Böyle olursa toplum da sağlam olur.²⁸ Yine ailenin sosyal yönünü vurgulayan Kur'an-ı Kerim şöyle buyuruyor: "Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ile bir kadından yarattık. Birbirinizi tanıyasınız diye sizi millet ve kabilelere ayırdık."²⁹

2. Kur'an-ı Kerim'in Aile Fertleri Arasındaki İlişkilere Bakışı

Toplum içerisinde yaşayan insanlar birbirleriyle dost ve kardeş ilişkisi içerisinde olmalıdırlar. Bu ilişkilerin devamlı ve canlı tutulması toplumda arzulanan dostluk, kardeşlik, sevgi ve sulh meydana getirir.

²⁴ Erkal, Mustafa, *Sosyoloji (Toplubilim)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1983, s. 88.

²⁵ Aslantürk, Zeki - Tayfur Amman, *Sosyoloji*, İstanbul, 2000, s. 307-308.

²⁶ Bilgiseven, Amiran Kurtkan, *Sosyal İlimler Metodolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, t.y., s. 82.

²⁷ Zimmerman, Carle C, *Le Play ve Sosyal İlimler Metodolojisi*, çev. Oğuz Arık, İstanbul, 1964, s. 65.

²⁸ İbn Kesir, *a.g.e.*, III, 403.

²⁹ Hucurat, 49/13.

Dinimiz de bizden birbirimizle iyi ilişkiler içerisinde olmamızı, af yolunu tutmamızı, iyilikte yardımlaşıp kötülüğe karşı çıkmamızı, nezaket kuralları içerisinde karşılıklı haklara saygı göstererek yaşamımızı devam ettirmemizi tavsiye ediyor.³⁰ Kur'an-ı Kerimde bu konuda da şöyle buyrulur: “Siz iyilikte yardımlaşın, kötü amellerde ise yardımlaşmayın.”³¹ Müslüman insanlara iyi davranan ve kendisiyle de iyi ilişkiler kurulan insandır. Ancak insanların akıl, yetenek, edep ve medeniyet seviyeleri ve aldıkları eğitim bir-birlerinden çok farklıdır. Bunlar dik-kate alındığında beşeri ilişkilerimizi geliştirip toplum hayatımızı bir düzene koyarsak, hasretinde olduğumuz sevgi, kardeşlik ve barış gibi güzel özellikler kendiliğinden meydana gelecektir.³² Toplumların ve milletlerin mutlu olmaları anne, baba ve çocuklardan oluşan “evlilik akdiyle”³³ hukuki bir zemine oturan ailenin mutlu olmasına bağlıdır. Birbirine yabancı insanları bir araya toplayarak onları nikâh akdiyle dini ve hukuki yönden birbirine bağlayan ve her birine farklı vazifeler vererek topluma kazandıran aileler, fertlerin, toplumların ve milletlerin ahlakını, davranışını, mutlu veya mutsuz olmasını sağlayan ilk müessesedir. Bu müessesenin dayanıklı olması onu meydana getiren fertlerin karşılıklı sevgi ve saygı içerisinde kendilerine düşen sorumluluklarını samimiyetle yerine getirmelerine bağlıdır.³⁴

Ailelerin her zaman mutluluk içerisinde yaşayacağına teminat verilemez. Dünya hayatı bütün zorluk, külfet ve meşakkatleriyle bazen aileler üzerinde olumsuz tesirler gösteriyor. Bu açıdan bakıldığında bazı Kur'an ayetlerinde “Çocuklar ve malların fitne”³⁵ olarak değerlendirildiğinin şahidi oluyoruz. Ancak temelde esas olarak almamız gereken gerçek, karı ile koca yaratılmasında birbirleriyle sükûnete, huzura kavuşmaları³⁶ ve “malların ve çocukların dünya hayatının ziyneti olmasıdır.”³⁷ Aile fertlerinin karşılıklı hak ve görevleri sağlam denge üzerine oturtulduğu zaman birçok sorun çözülmüş olur. Kur'an'da

³⁰ Esad, *a.g.e.*, 350.

³¹ Maide, 5/2.

³² Yazır, *a.g.e.*, II, 256.

³³ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1995, s. 125.

³⁴ Doğan - Metin, *a.g.e.*, s. 59.

³⁵ Enfal, 8/28.

³⁶ Nisa, 4/1.

³⁷ Kehf, 18/46.

şöyle buyrulur: “Ey insanlar! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan çekinin ama bağışlayarak kusurlarını yüzlerine vurmazsanız bilin ki, Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”³⁸ Ayetteki “düşman” ifadesi düşman tehlikesinden uzak durulması ve çocuklarla olan ilişkilerde onlardan gelecek fitne ve fesada yol verilmemesi, aynı zamanda talim-terbiyelerinde dikkatli ve sorumlu olunması emredilmiştir.³⁹

2.1. Karı-Koca İlişkileri

İslam dininde önce kadın ve erkekten değil “insan” kavramından söz edilmektedir. Kur'an'da “Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık.”⁴⁰ buyrulur. Erkek ve kadın tek başına eksik “nakıs” varlıklardır. Onlar tek başına yapamayacakları işleri birlikte yaparlar ve böylece “insanı” ortaya çıkarırlar. Evlilikte kadınlık ve erkeklikten önce “insanlık” önde gelir. Kur'an'ın hitabı insanadır. Peygamberlerin mesajı hiç bir fark gözetmeden bütün insanlardır. Evliliğin temelinde insanın yaratılışı yatmaktadır. Evlilik, insan neslinin devamı, yenilenmesi ve insanın ferdi ve sosyal olarak kendini ifade etmesi için gerekli olan bir kurumdur. Buna göre de İslam aileye çok önem vermiş, onu bütün sosyal müesseslerden üstün tutmuştur. Aileye “güven ve istikrar kaynağı” gibi bakmıştır.⁴¹ Dinimiz karı-koca arasında bazı haklar tesis ederek bu haklara uyulmasını istemiş, özetle şöyle buyurmuştur:

Kadınların hakkına riayet etme konusunda Allahtan korkun! Çünkü siz onları Allah'ın emaneti olarak aldınız ve onların namus ve iffetlerini Allah adına söz vererek helal ettiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi, onların da sizin üzerinizde hakkı vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, onların aile yuvasını sizin hoşlanmadığınız kimseye çığnetmeleridir. Eğer razı olmadığınız herhangi bir kimseyi yatağınıza alsalar, onları hafif şekilde dövüp bu işten uzaklaştıra bilirsiniz. Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, meşru bir şekilde çeşitli giyim ve yiyeceklerini temin etmenizdir.”⁴²

³⁸ Teğabun, 64/14.

³⁹ Yazır, *a.g.e.*, VIII, 34.

⁴⁰ Hucurat 49/13.

⁴¹ Ethem, İbrahim, *Evlilik ve Aile Terapisi*, Ankara, 2000, s. 21.

⁴² Müslim, Hacc, 1218.

İslam öncesinde ve İslam'da ailede en hassas konulardan biri de kadın konusudur. Kur'an-ı Kerim bu konuda büyük değişiklikler getirmiştir. Kur'an kadın ve erkek arasında fark koymamıştır. Kadınlara emrettiğini erkeklere de emretmiştir. İnsan cinsinin bir bireyi olan kadın, insan soyunun devam etmesini temin eden ve çocukları terbiye eden esas faktördür. Kur'an kadına sosyal, iktisadi, medeni ve siyasi haklar vermiş, onlarla güzel muamele edilmesini emretmiştir. İslam'ın gelişi ile kadınlar da erkekler gibi inanma, inandıklarını yaşama, ibadet etme haklarına sahip olmuşlardır.⁴³

Kur'an aileyi sadece erkek tarafından akrabalık sistemi olan "asabe"ye mahkûmluktan kurtarıp, ona yeni bir şahsiyet kazandırdı. Hukuki yönden hiç bir şeye sahip olmayan kadını ailenin tam yetkili üyesi ilan etti ve onu hukukla destekledi. Kadın önceleri sahip olmadığı miras hakkına kavuştu. "Mehir" kızın ebeveynine değil, direkt kendine verildi.⁴⁴ Verilen bu Mehir'den maksat kadının müstakil iktisadi güce sahip olmasıydı.⁴⁵ Kadının kocası üzerindeki haklarından biri, erkeğin ev işlerinde eşiyile istişare etmesidir.⁴⁶ Erkek eşinin birçok noksanlarına karşı göz yummalıdır. Özellikle kadının bu noksanlarını örtecek şekilde güzelliği ve İyi taraflarının olduğu da unutulmamalıdır. Peygamberimiz (s.a.s.) ümmetini bundan haberdar ederek şöyle buyurmuştur: "Hiç bir mümin erkek, mümin bir kadına nefret etmesin! Eğer onun bir özelliğini beğenmezse, diğer bir özelliğinden razı olur."⁴⁷

Kadının erkek üzerindeki haklarından biri de, erkeğin kadına hoş davranmasıdır. Kur'an-ı Kerimde: "Erkeklerin kadınlar üzerinde olan hakları olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır."⁴⁸ buyrulmaktadır. Bu hakları belli bir zamanla mukayese ederek tayin etmek doğru değildir. Aksine, sosyal hayatın değişmesine ve gelişmesine paralel olarak bunları da geliştirmek mümkündür.⁴⁹ Allah bu konuda Kur'an-ı Kerimde şöyle buyurmuştur: "Kadınlarınızla iyi geçinin.

⁴³ İbn Aşur, Muhammed Tahir, *İslam İnsan ve Toplum Felsefesi*, y.y., t.y., s. 127.

⁴⁴ Nisa, 4/4.

⁴⁵ Sezen, Yümnü, *İslam'ın Sosyolojik Yorumu*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 241.

⁴⁶ Ebu Davud, Nikah, 2090.

⁴⁷ Müslim, Rada, 63.

⁴⁸ Bakara, 2/228.

⁴⁹ Derveze, İzzet, *et-Tefsiru'l-Hadis*, Darü'l-Garbi'l-İslami, Kahire, 2000, VI, 417.

Onlardan hoşlanmayıp tiksinseniz; hoşlanmadığımız bir şeyde, Allah birçok hayır takdir etmiş ola bilir.”⁵⁰ Gözünüz nefislerinizin heves ettiği şeylerde değil, kendiniz için hayırlı olan şeylerde olsun.⁵¹

Dinimizde kadının erkek üzerinde hakları olduğu gibi erkeğinde kadın üzerinde önemli hakları vardır. Bir kadın eşine karşı sorumlu olduğunu düşünerek evini elinden geldiği kadar temiz tutmalıdır. Eşinin haklarını korumalı, emirlerine itaat etmeli, onun izni olmadan evden çıkmamalı, onun izni olmadan eve yabancı insanları getirmemeli, malını israf etmemeli ve her türlü ihanetten uzak durmalıdır. Kadının dikkat edeceği önemli hususlardan biri de çocuklarını iyi terbiye etmek, ilmini, başarısını ve yeteneğini geliştirmesidir. Bununla beraber kocasıyla olan ilişkisini güzelleştirmelidir. Aslında kocasını mutlu etmeye çalışan kadın aynı zamanda kendini mutlu etmiş olur.⁵² Yukarıda açıklanan ayet ve hadislerden görülüyor ki, Allah Kur'an-ı Kerimde karı-koca arasındaki ilişkilerin şeklini göstermiş ve İslam'a uygun bir biçimde ailenin nasıl kurulacağını bildirmiştir.

2.2. Ailede İdarecilik Meselesi

Bildiğimiz gibi, erkek ve kadın her ikisi aynı zamanda aile idareciliğini üzerine alamazlar. Böyle olursa masraf olur ve ailede düzensizlik başlar. Aile içerisindeki düzenin devam etmesi için bir idareciye ihtiyaç vardır.⁵³ Sosyal hayatta erkek, arkadaşı ve ailesi ile ilişkili problemlerden mesuldür.⁵⁴ Kur'an'da bu konuda şöyle buyruluyor: “Erkekler kadınlar üzerinde idareci ve koruyucudurlar. Bunun sebebi, Allah'ın bazı insanlara bazılarında daha çok nimet vermesi ve erkeklerin Mehir verme, aile nafakasının üzerine düşmesidir.”⁵⁵ Bu ayetin inmesine Peygamberimizin (s.a.s.) dönemindeki şu olay sebep olmuştur. Şöyle ki, bir gün bir kadın babası tarafından Peygamberimize (s.a.s.) getirile-

⁵⁰ Nisa, 4/19.

⁵¹ Bursevi, İsmail Hakkı, *Rubul-Beyan*, çev. Hüseyin Kayapınar - Süleyman Derin - Mehmet Toprak, Erkam Yayınları, İstanbul, 2005, III, 555.

⁵² Nevevi, Muhyiddin Ebu Zekeriyeye, *Riyazu's-Salibin*, çev. Hasan Hüsnü Erdem, Erkam Yayınları, İstanbul, 1997, II, 352.

⁵³ Babazade, Ali Ekber, *İslam'da Evlenme ve Aile Hukuku*, Ehli Beyt Mektebi Neşriyatı, Bakü, 1999, s. 351.

⁵⁴ Şehmerani, Esad, *Toplum ve Dinlere Göre Kadının Kısa Tarihi*, Nursan Yayınları, İstanbul, 1999, s. 120.

⁵⁵ Nisa, 4/34.

rek kocasının ona vurduğu şikâyet edilir. Peygamberimiz (s.a.s.) de kadının kocasına kısas tatbik edilmesini emrettiği zaman Allah bu ayeti indirdi. Peygamberimiz (s.a.s.) de bu hükümden vazgeçerek kadını geri gönderdi.⁵⁶

Allah erkekleri kadınlara Mehir verip, onların nafakalarından mesul olduklarına göre onlardan bir derece üstün tutmuştur. Erkekler mirası kadınlardan çok aldıklarına göre itiraz olmasın diye Allah erkekleri onlara Mehir verip, nafakasını temin etmekle mesul tutmuştur. Bu yönüyle bakıldığında aralarında olan bu farklılıklar hiç yokmuş gibi görünüyor.⁵⁷ Ayette, erkek cinsinin kadın cinsine olan üstünlüğünden söz edilmiştir. Bu her bir erkeğin her bir kadından üstünlüğü manasına gelmez. Öyle kadınlar vardır ki, bilgide, işte, beden gücünde birçok erkekten üstündür. Unutulmamalıdır ki, kadınların da erkeklerden üstün tarafları vardır. Çocuk büyütmede, merhamet ve şefkatte kadın erkekten üstündür. “Allah bazı insanları bazılarından üstün kılmıştır.”⁵⁸ ayetinde buna işaret edilmektedir. Allah aynı zamanda, aileyi idare etmek, çalışıp çocuklarının nafakasını temin etmek, onları düşmandan korumak için erkeği beden yönünden daha üstün yaratmıştır. Kadını da çocuklarını emzirsin, güzel terbiye versin ve aileye huzur katsın diye erkekten üstün yaratmıştır.⁵⁹ Ayetteki, önemli hikmetlerden biri de Allah’ın (c.c.) kendilerine bahsettiği bu güçten dolayı erkekler kadınlardan üstün tutulmuş ve idareciliğe layık görülmüştür. Erkekler ailedeki bu idarecilik sayesinde üzerlerine düşen sosyal ve ailevi sorumluluklarını yerine getirirler. Erkeği kadından üstün tutan cihetlerden biri de bazı sosyal vazifelerdir ki, bu işleri ancak erkeklerin yerine getirmesi, hem dini, hem de örf cihetinden uygun görülmüştür. Aile içerisinde erkeğe verilen bu salahiyet evlilik bağına meydana getirme teşebbüsünde koca olması itibarıyla daha mantıklıdır.⁶⁰

2.3. Ebeveyn-Evlat İlişkileri

İnsanın, içerisinde yaşadığı toplumun inancından ahlakına, mede-

⁵⁶ Buhari, İkrâh, 6945.

⁵⁷ Razi, *a.g.e.*, VIII, 17.

⁵⁸ Nisa, 4/34.

⁵⁹ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyatı, İstanbul, 1997, II, 274.

⁶⁰ İbn Kesir, *a.g.e.*, I, 435.

niyetinden hayat tarzına kadar bütün değerlerini benimsemesine önemli ölçüde tesir eden aile, yeryüzünün en eski kuruluşu olmakla beraber toplumun merceğini ya da küçük bir örneğini de meydana getiriyor.⁶¹ İnsanlığın ilk ve en hayırlı okulu ailedir. Her iyiliğin ilkelere insan ilk önce ailesinde öğreniyor. Bu bakımdan aile, değerini takdir edenler için çok feyizli ve bereketli bir hayat okuludur. Buna göre de ilkokul sayılan bu ailede çocuk iyi terbiye edilmeli ve ebeveyn-çocuk karşılıklı olarak birbirleri üzerindeki hak ve vazifeleri iyi idrak etmelidirler.⁶² Önce Kur'an-ı Kerim ışığında ebeveynlerin evlatlarına karşı vazifelerinden bahsedelim.

2.3.1. Ebeveynlerin Çocuklarına Karşı Görevleri

Ebeveynlerin evlatlarına karşı görevlerinden biri, önce onların nafakalarını temin etmeleridir. Kur'an-ı Kerimde şöyle buyrulur: “Erkekler kadınları üzerinde idareci ve koruyucudurlar. Bunun sebebi, Allah'ın bazı insanlara bazılarından daha çok nimet vermesi ve eşlerin mihir verme, aile nafakasının üzerine düşmesidir.”⁶³ Allah bu ayetinde erkeklerin üstünlüğünden bahsederken aynı zamanda çocuklarının nafakasını vermekle mesul olduklarını da ifade etmiştir. Anne-baba evlatlarının maddi ve manevi bütün sorunlarını çözmeye çalışmalıdırlar.⁶⁴ Ebeveynlerin üzerine düşen vazifelerden biri de evlatlarının onlar için bir imtihan vesilesi olduklarını unutmamalarıdır. Kur'an-ı Kerim bu hakikati beyan ederek şöyle buyurmuştur: “Mallarınızda ve evlatlarınızda sizin için bir imtihan (fitne) vardır.”⁶⁵ İbn Abbas (r.a) bu ifadenin tefsirinde şöyle demiştir: “İçerisinde Allah'a isyan olan her konuda onlara itaat etmeyin.” Ayetteki “fitne” ifadesi imtihan, bela ve insanı ahireti düşünmekten uzaklaştıran şeyler manasındadır. Allah malın ve çocukların insanları fitneye düşüre bileceklerini haber vermiştir. Bu ifade bütün çocukları kapsıyor. Çünkü insan çocuğu sebebiyle fitneye düşüyor ve birçok zorluklarla karşılaşılıyor.⁶⁶

⁶¹ Acar, Yusuf, “Çocukluk Dönemi Eğitiminde Hz. Peygamberin Ortaya Koyduğu İlkeler”, *Mebir*, 4, 1999, s. 21.

⁶² Doğan, Lütfi, *Toplumun Temelini Sarsan Belli Başlı Problemler*, Ankara, 1998, s. 81.

⁶³ Nisa, 4/34.

⁶⁴ Razi, *a.g.e.*, VIII, 17.

⁶⁵ Enfal, 8/28.

⁶⁶ Razi, *a.g.e.*, XXI, 524.

Ebeveynlerin üzerine düşen vazifelerden biri de evlatlarını cehennem ateşinden korumakla mesul olmalarıdır. Kur'an bu hakikati beyan ederek şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi ateşi insanlar ve taşlar olan cehennemden koruyun."⁶⁷ Buradaki "kendinizi koruyun" ifadesi günahları terk edip Allah'ın emirlerini yerine getirerek kendinizi ve ailenizi mesul olduğunuz şeylerle koruyun manasındadır.⁶⁸ Ebeveynlerin vazifelerinden biri de evlatlarına dini bilgileri erken yaşlarından itibaren öğretmeleridir. Kur'an'da bu konuda şöyle buyruluyor: "(Ey Resulüm!) Ailene ve ümmetine namazı emret. Kendin de ona devam et."⁶⁹ Buradaki hitap her ne kadar Peygamberimize (s.a.s.) ait olsa da bütün ebeveynleri kapsamaktadır. Namaz ve oruç gibi temel ibadetlerden helal-haram, doğruluk, adalet ve başkalarının haklarına saygı ve benzeri genel geçer değerleri çocuğa anne-baba aile içerisinde öğretmelidirler.⁷⁰ Ebeveynlerin vazifelerinden biri de evlatlarına iyi davranarak onların gönüllerini kazanmalarıdır. Kur'an'da baba-oğul ilişkilerinin geçtiği birçok ayette hitap şeklinin, "*yavrum, oğlum*" şeklinde olduğu bunu en güzel şekilde tasdik ediyor.⁷¹ Bütün bu bilgilerden sonra ebeveynler çocukların psikolojilerine dikkat ederek onların derecelerine göre davranmalıdırlar. Devamlı tenkit gören çocuk kınanmayı, kin muhitinde büyüyen bir çocuk kabalığı, aşağılanan bir çocuk toplum içerisinde utanmayı, devamlı utandırılan çocuk kendini günahkâr kabul eder. Sağlam nesiller, huzurlu bir aile muhiti eseridir. Geleceğimize vereceğimiz en güzel hediye onları güzel ahlak ve terbiye ile süslememiz olacaktır.

2.3.2. Çocukların Ebeveynlerine Karşı Görevleri

Bu konuda da bize ışık tutan Kur'an-ı Kerim çocukların ebeveynlerine karşı görevlerinden bahsederken önce onların anne-babasına iyi davranmalarını emretmiştir. Kur'an'da şöyle buyruluyor: "De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram ettiğini okuyayım: Ona hiç bir şeyi ortak koşmayın, anne-babaya iyilik edin."⁷² Başka bir ayette ise şöyle buyru-

⁶⁷ Tahrim, 66/6.

⁶⁸ Razi, *a.g.e.*, XXI, 559.

⁶⁹ Taha, 20/132.

⁷⁰ İbn Kesir, *a.g.e.*, III, 324.

⁷¹ Hud, 11/42; Yusuf, 12/5; Lokman, 31/13, 16, 17; Saffat, 37/102.

⁷² Enam, 6/151.

luyor: “Rabbim, sadece kendisine kulluk etmenizi, anne-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretmiştir.”⁷³ Allah’a kulluktan sonra anne-babaya itaat emrinin gelmesi onların ne kadar şerefli ve itaate layık olduklarını göstermektedir.⁷⁴ Evlatların ebeveynlerine karşı görevlerinden biri de anne-babası veya onlardan biri yaşlandığında onları himaye etmektir. Bu konuda Kur’an’da şöyle buyruluyor:

Onlardan biri veya her ikisi senin yanında ihtiyarlarsa, kendilerine öf bile deme; onları azarlama ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek yüzlerine tevazu kanadını ger ve “Rabbim, küçüklüğümde onlar beni, nasıl yetiştirmişlerse sen de onlara merhamet et!” diye dua et.⁷⁵

Onların gücü yetmediği her konuda onlara yardım etmelidir. Evlat anne-babasına güzel muamelede bulunarak onların bağışlanmaları için dua etmelidir.⁷⁶ Evlatların ebeveynlerine karşı görevlerinden biri de Allah’ı inkâra götüren konularda anne-babasına itaat etmemeleridir. Bu konuda Kur’an’da şöyle buyruluyor: “Eğer onlar seni bilmediğin bir şeyde bana şirk (ortak) koşmaya mecbur etseler onlara itaat etme. Ama yine de onlara iyi davran.”⁷⁷ Anne-baba evladına dinimize zıt bir şey emrettiği zaman onlara itaat etmemelidir. Ama Allah yine de anne-babaya dünyadayken iyi davranarak sadece bu emrine itaat edilmemesini istemiştir.⁷⁸

Sonuç

İnsan hayatında ailenin çok büyük önemi vardır. Allah insanlara mutluluğun yolunu Kur’an-ı Kerimde göstermiştir. Bütün konularda olduğu gibi aile hakkında da Kur’an-ı Kerim insan fitratına en uygun olan hükümleri koymuştur. İslam, aile hayatını kendi başına bırakmamış, bir düzene oturarak o düzen ölçüsünde gitmeyi temin etmiştir. İnsan fitratının ihtiyaçlarını dikkate alarak İslam dini, aile hayatı kurmayı insanlara vacip görmüştür. Buna göre de muhtelif ayet ve hadislerle Müslümanları güzel bir şekilde aile kurmaya teşvik etmiş ve bu

⁷³ İsra, 17/23.

⁷⁴ Yazır, *a.g.e.*, III, 544.

⁷⁵ İsra, 17/24.

⁷⁶ Nevevi, *a.g.e.*, II, 413.

⁷⁷ Lokman, 31/15.

⁷⁸ Razi, *a.g.e.*, XVIII, 156.

konuda birçok kurallar koymuştur. Şöyle ki, Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: “Sizin için onlarla ünsiyet edesiniz diye, kendi cinsinizden zevceler yaratması, aranızda (dostluk) sevgi ve merhamet var etmesi de Onun kudret alametlerindedir.”⁷⁹

Sosyal düzeni korumak için Hz. Peygamber (s.a.s) gençleri evliliğe teşvik ederek şöyle buyurmuştur: Ey gençler! Sizden kimin evlenmeğe gücü yeterse derhal evlensin. Çünkü hakikaten evlilik gözü harama karşı daha çok yumucu, namus ve iffeti daha çok koruyucudur. Kimin de evlenmeğe gücü yetmezse, oruç tutsun; Çünkü oruç şehveti kesicidir.⁸⁰ Peygamberimiz (s.a.s.) insanların hayatında olan tüm sorunların bir çözümünü bulduğu gibi evliliğe teşvik etmekle de hayatta baş gösterecek bozgunculuğu engellemiş, neslin korunması için buna benzer birçok önlemler almıştır. Bizler de sağlam ve huzurlu bir aile kurmak için Kur'an ve sünnetin koymuş olduğu bu güzel aile düsturundan faydalanmalıyız.

Kaynaklar

- Acar, Yusuf, “Çocukluk Dönemi Eğitiminde Hz. Peygamberin Ortaya Koyduğu İlkeler”, *Mehir*, 4, 1999.
- Aslantürk, Zeki - Tayfur Amman, *Sosyoloji*, İstanbul, 2000.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'anın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyatı, İstanbul, 1997.
- Babazade, Ali Ekber, *İslam'da Evlenme ve Aile Hukuku*, Ehli-Beyt Neşriyatı, Bakü 1999.
- Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Camiü's-Sahib*, I-VIII, İstanbul, t.y.
- Bursevi, İsmail Hakkı, *Ruhu'l-Beyan*, çev. Hüseyin Kayapınar - Süleyman Derin - Mehmet Toprak, Erkam Yayınları, İstanbul, 2005.
- Derveze, İzzet, *et-Tefsiru'l-Hadis*, Daru'l-Garbi'l-İslami, Kahire, 2000.
- Doğan, Lütfi, *Toplumun Temelini Sarsan Belli Başlı Problemler*, Ankara, 1998.
- Doğan, Metin, *Kur'an, Peygamber ve Toplum*, Konya, 2003.

⁷⁹ Rum, 30/21.

⁸⁰ Buhari, Nikah, 5066.

- Döndüren Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1995.
- Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, *Süneni Ebu Davud*, I-II, Beyrut, 1988.
- Erkal, Mustafa, *Sosyoloji (Toplubilim)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1983.
- Esad, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, çev. Cahit Kaytak - Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001.
- Ethem, İbrahim, *Evlilik ve Aile Terapisi*, Ankara, 2000.
- Firuzabadi, Ebu't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed, *Kamusul-Mubit*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1986.
- İbn Aşur, Muhammed Tahir, *İslam İnsan ve Toplum Felsefesi*, çev. Vecdi Ak-
yüz, İstanbul, 2000.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail el-Kureşi ed-Dımaşki, *Tefsirul-Kur'anil-Azim*,
Mektebetü'l-Minar, Ürdün, 1990.
- Karaman, Hayrettin vd., *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet
Vakfı Yayınları, Ankara, 2002.
- Kırca, Celal, "Kur'an'a Göre Ailenin Psikolojik Temelleri", *Diyanet İlmi Dergi*,
2, 1991.
- Kurtkan, Amiran Bilgiseven, *Sosyal İlimler Metodolojisi*, Filiz Kitabevi, İstan-
bul, t.y.
- Mevdudi, Ebu'l-Ala, *Tefhimul-Kur'an*, çev. Muhammed Han Kayani - Yusuf
Karaca - İsmail Bosnalı, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996.
- Müslim, Ebu'l Hüseyin b. Haccac el-Kuşeyri, *el-Camiü's-Sahib*, I-V, Kahire,
1955.
- Nevevi, Muhyiddin Ebu Zekeriya, *Riyazu's-Salihin*, çev. Hasan Hüsnü Erdem,
Erkam Yayınları, İstanbul, 1997.
- Razi, Fahreddin, *Tefsirul-Kebir (Mefatihu'l-Gayb)*, çev. Suat Yıldırım - Lütfullah
Cebeci - Sadık Kılıç - Sadık Doğru, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990.
- Sabuni, Muhammed Ali, *Sefvetu't-Tefasir*, Daru'l-Kur'ani'l-Kerim, Beyrut, 1981.
- Sezen, Yümnü, *İslam'ın Sosyolojik Yorumu*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Tabersi, Ebu'l-Ala Fazl b. Hasan b. Fazl, *Mecmau'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*,
Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.
- Tirmizi, Ebu İsa Mehemmed b. İsa, *el-Camiü's-Sahib*, I-V, Beyrut, t.y.

Ulvan, Abdullah Nasuh, *İslam'da Aile Eğitimi*, Kombassan, Konya, 1994.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Zafer Matbaası, İstanbul, 1996.

Zimmerman, Carle C., *Le Play ve Sosyal İlimler Metodolojisi*, çev. Oğuz Arı, İstanbul, 1964.